Kamil Zaradkiewicz[1]

Pożytki w prawie cywilnym

Część I – Zagadnienia ogólne, pożytki naturalne rzeczy

DOI: 10.5604/01.3001.0053.8965

Streszczenie:

W polskim Kodeksie cywilnym z 1964 r. pożytki określane w niektórych innych prawodawstwach europejskich jako „owoce" (wzorem prawa rzymskiego - *fructus*) zostały uregulowane w sposób zbliżony do przyjętego w kodeksie cywilnym niemieckim z 1896 r. W przeciwieństwie jednak do doktryny niemieckiej w piśmiennictwie polskim dotychczas problematyka ta nie doczekała się pogłębionej analizy, lecz zasadniczo jedynie wzmianek w podręcznikach oraz krótkich komentarzy.

Celem artykułu jest przedstawienie węzłowych problemów dotyczących kategorii prawnej „pożytków" w polskim prawie cywilnym na tle historycznym i porównawczym. Z uwagi na daleko idące podobieństwo do regulacji niemieckiej zaprezentowano także istotne różnice wynikające z odmiennych regulacji szczegółowych w polskim k.c. w porównaniu z tymi, jakie przyjął prawodawca niemiecki.

W pierwszej części analizy, poza ogólnymi uwagami historycznymi i porównawczymi, zaprezentowano zasadnicze kwestie dotyczące ogólnego pojęcia „pożytków" oraz podziałów przyjętych zarówno w kodeksie, jak i w nauce prawa. Przedstawiono także istotne problemy dotyczące kluczowej kategorii tzw. naturalnych pożytków rzeczy, które w piśmiennictwie niemieckim określane są też jako „bezpośrednie". Chodzi o takie pożytki, które przysługują z rzeczy bezpośrednio jej właścicielowi. Jest on niejako „pierwotnym" uprawnionym do pobierania pożytków, jakie przynosi rzecz do niego należąca. Zakres podmiotowy odróżnia tę kategorię od innych pożytków, które rzecz może przynosić (także w postaci materialnych dóbr „zrodzonych" przez rzecz), a które określane są jako „pożytki prawa". Termin ten wiąże się nie tyle z charakterem prawnym samego pożytku jako przedmiotu prawa, co raczej z tym, iż podstawą do pobierania określonego pożytku jest prawo podmiotowe (inne niż własność).

Szczegółowe dalsze podziały zostaną przedstawione w drugiej części pracy.

Słowa kluczowe: owoce, pożytki, własność, prawo cywilne, prawo rzeczowe

[1] Autor jest doktorem habilitowanym nauk prawnych, sędzią Sądu Najwyższego i adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, ORCID: 0000-003-3067-3583.

Civil Fruits
Part I – General issues, natural fruits from a thing

Abstract:

In the Polish Civil Code of 1964, civil fruits, referred to in some other European legislation as "fruits" (following the model of Roman law - fructus) have been regulated in a manner similar to that adopted in the German Civil Code of 1896. However, in contrast to the German doctrine, this issue has not received an in-depth analysis in Polish literature so far, but has only been mentioned basically in textbooks and short commentaries.

The purpose of this article is to present the key issues concerning the legal category of "fruits" in Polish civil law with a historical and comparative background. Due to the far-reaching similarity to the German regulation, significant differences resulting from the different specific regulations in the Polish Code of 1964 compared to those adopted by the German legislator are also presented.

In the first part of the analysis, in addition to general historical and comparative remarks, fundamental issues concerning the general concept of "fruits" and the divisions adopted both in the Code and in legal science are presented. Significant problems are also presented concerning the key category of so-called natural benefits of things, which are also referred to as "direct fruits" in German literature. These are the benefits that accrue directly to the owner from the thing. He or she is, so to speak, the 'primary' person entitled to the benefits that the thing that belongs to him or her brings. The subjective scope distinguishes this category from other benefits that the thing may produce (also in the form of tangible goods "born" by the thing), which are referred to as "benefits (or fruits) of right." This term is related not so much to the legal nature of the benefit itself as an object of law but rather to the fact that the basis for deriving a particular benefit is a subjective right (other than ownership, e.g., usufruct or lease).

Detailed further subdivisions shall be presented in the second part of the paper

Keywords: fruit, benefits, property, civil law, property law

I. Wstęp, uwagi historyczne i porównawcze

Pożytki w rozumieniu Kodeksu cywilnego z 1964 r. stanowią termin, który zastąpił używane dawniej w polskim piśmiennictwie oraz w aktach prawnych tradycyjne określenie „owoce”[2] (łac. *fructus*)[3]. To ostatnie znane było już prawu

[2] W polskiej wersji językowej kodeksu austriackiego z 1811 r. obok „owoców” (np. §§ 405, 457, 512, 519) mowa jest także o „płodach” (§ 330), o „owocach” mowa też w urzędowym przekładzie kodeksu niemieckiego.

[3] Projekt I. Koschembahra-Łyskowskiego odróżniał „pożytki” i owoce – pierwsze dotyczyły współczesnego pojęcia pożytków cywilnych, drugie – naturalnych (Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Tom I. Zeszyt 3d. Kodeks Cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne. Projekt wraz z uzasadnieniem opracował Ignacy Łyskowski, profesor Uniwersytetu warszawskiego, referent główny do części ogólnej kodeksu cywilnego i prawa zobowiązań. Warszawa, dn. 1 stycznia 1931 r. Uzasadnienie część druga (dział III: o rzeczach, Art. 129–161).*, Warszawa 1931, s. 39). W tym zakresie nawiązywał do terminologii kodeksu austriackiego, który jako pożytki (niem. *Nutzungen*) określa przedmioty obecnie mieszczące się w ramach kategorii pożytków cywilnych (zob. R. Longchamps de Bérier, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Lublin 1922, s. 142). Projektowane przepisy brzmiały: „Art. 138. Owocem jest rzecz zmysłowa, którą

rzymskiemu[4], choć jednocześnie od dawna trwa dyskusja nad zakresem pojęcia „owoców" w prawie rzymskim[5]. Posługują się nim także współcześnie niektóre prawodawstwa europejskie (niem. *Früchte* – zob. np. § 99 BGB, art. 643 k.c.szwajc., franc. *les fruits* – art. 583 k.c.f., hiszp., *los frutos* – art. 354 k.c.hiszp., wł. *frutti* – art. 820 k.c.włosk.). Władysław Bojarski wskazuje, iż termin ten w języku łacińskim – *fructus* – pochodzi od *fruor*, co odnosi się z kolei do zaspokajania potrzeby gospodarczej, zaś *frumo* oznacza „zadośćuczynić potrzebie pożywienia, zaspokoić głód"[6]. Owoce w tym znaczeniu stanowiły zatem dobra, które miały być przeznaczone do spożycia (*quibus homo vescatur*) i użytku człowieka (*natura rerum omnes fructus hominis causa comparavit*[7]). Podobna jest też etymologia polskiego wyrazu „owoc" pochodzącego od germańskiego „*obaet*" (ten zaś od „uba-ætaz" – dosł. „do zjedzenia")[8].

W źródłach prawa rzymskiego termin *fructus* nie był ograniczony oczywiście do przedmiotów, które są owocami w rozumieniu roślinoznawstwa. Zdaniem Leona Petrażyckiego był używany w dwóch znaczeniach – na oznaczenie konkretnej rzeczy, która jest w stosunku z kimś, lub w znaczeniu pojęcia abstrakcyjnego, któremu nie odpowiada konkretny obiekt („czysty dochód", łac. *reditus purus*)[9]. Szczególnie wiele kontrowersji w dawniejszym piśmiennictwie budziła problematyka dopuszczalności, zakresu oraz skutków dysponowania owocami przez posiadacza *ex fide bona* (zob. obecnie art. 224 i n. k.c.).

Zasadniczym celem wyróżniania i regulacji tej kategorii w prawodawstwach, tak dawnych, jak i współczesnych, jest przede wszystkim ustalenie ram i zakresu

inna rzecz (rzecz macierzysta) przyrodniczym sposobem z siebie wydaje. Pożytkami są korzyści, jakie rzecz wydaje bez uszczuplenia swej istoty" (Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Tom I. Zeszyt 3c. Kodeks Cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne. Projekt wraz z uzasadnieniem opracował Ignacy Łyskowski, profesor Uniwersytetu warszawskiego, referent główny do części ogólnej kodeksu cywilnego i prawa zobowiązań. Warszawa, dn. 1 stycznia 1931 r. Projekt część druga (dział III: o rzeczach, Art. 129–161)*., Warszawa 1931).

[4] H. Reichel, *Der Begriff der Frucht im römischen Recht und im deutschen B.G.B.*, Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts 1901, t. 42, s. 207 i n.; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.1; co do terminologii zob. W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim. Studium z rzymskiego prawa majątkowego*, Toruń 1979, s. 13-14.

[5] Zob. np. Z. Benincasa, 'Accessio ab alluvione' *i* 'reditus venationis et aucupii' *jako* 'fructus fundi'. *Kilka uwag na marginesie* PS. 3,6,22, „Zeszyty Prawnicze" 15.2/2015, s. 135-136.

[6] W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 14.

[7] I. 2,1, 37; D. 7,1, 68.

[8] F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, wyd. 22, Berlin 1989, s. 512; J. Grimm, *Deutsches Wörterbuch. Bd. VII*, Leipzig 1889, s. 1121.

[9] L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Vom Standpunkt des gemeinen Civilrechts unter Berücksichtigung des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Bd. I. Grundbegriffe*, Berlin 1893, s. 144; zob. też A. Plisecka, *Leon Petrażycki i ekonomiczna analiza prawa* [w:] T. Giaro (red.), *Leon Petrażycki i współczesna nauka prawa*, Warszawa 2020, s. 279.

uprawnień do korzystania z rzeczy[10], a ściślej – jej ekonomicznej eksploatacji w odniesieniu do możliwości czerpania z niej różnego rodzaju dochodów, tj. możliwości uzyskiwania określanych mianem „pożytków" lub „owoców" dóbr, które stanowią normalny przychód z rzeczy, z której pochodzą (macierzystej). Zasadniczo chodzi przede wszystkim o takie rzeczy, które nie służą do zużycia (skonsumowania), lecz które przynoszą korzyści poprzez ich pożytki[11]. Uprawnienia dotyczące możliwości zawłaszczenia tego przychodu w szerszym bądź węższym zakresie mogą mieścić się zarówno w treści praw rzeczowych (własności, użytkowania, służebności, zastawu), jak też być przyznane w ramach praw obligacyjnych (np. najmu czy dzierżawy). Z tego powodu „prawo do owoców" bywa wskazywane jako dwojakiej postaci – rzeczowej bądź obligacyjnej[12]. Mogą wynikać wprost z ustawy albo z czynności prawnej, być powiązane z uprawnieniem do używania określonego dobra majątkowego, przede wszystkim rzeczy w sensie prawnym.

Rzymskie owoce definiowano jako „produkty organiczne, którymi matka natura odżywia swoje drogie dziecko, człowieka" (*ea, quae gignuntur nobis ad fruendum, quae natura rerum ad usum hominis comparavit*)[13]. Jako kategoria prawna obejmowały zasadniczo wszelkie płody organiczne[14], tj. tzw. owoce naturalne (*fructus naturales*), obejmujące zarówno produkty roślinne i zwierzęce[15]. J. Zielonacki określa dobra mogące być źródłem takich pożytków jako „przedmioty produkcyjne" – miały one mieć „zdolność wydawania z siebie innych [rzeczy – przyp. KZ] przez swą siłę organiczną"[16].

W piśmiennictwie najczęściej wskazywanym jest podział w prawie rzymskim owoców na *fructus percepti* (plony, owoce, które faktycznie zostały zebrane) i *fructus percipiendi* (owoce, których wydobycie było możliwe przy zachowaniu

---

[10] Zob. np. Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, Tübingen 2003, s. 344; H. Hübner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, wyd. 2, Berlin-New York 1996, s. 189; F. Wieacker, *Sachbegriff, Sacheinheit und Sachzuordnung*, Archiv für die civilistische Praxis 1943, t. 143, s, 98-99; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 3.

[11] Zob. G. Husserl, *Der Rechtsgegenstand*, Berlin 1933, s. 23; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 3.

[12] C. Crome, *Zur Fruchtlehre*, [w:] *Festgabe der Bonner Juristischen Fakultät für Karl Rergbohm zum 70. Geburtstag*, Bonn 1919, s. 99.

[13] L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Vom Standpunkt des gemeinen Civilrechts unter Berücksichtigung des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Bd. II. Einkommenersatz*, Berlin 1895, s. 440.

[14] J. Zielonacki, *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego. Część pierwsza*, Kraków 1862, s. 81.

[15] H. Reichel, *Der Begriff der Frucht im römischen Recht und im deutschen B.G.B.*, s. 210 i n.; Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 346; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.1.

[16] J. Zielonacki, *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 81.

należytej staranności)[17]. Wśród pożytków istotne znaczenie miały ponadto te, wydawane z ziemi (*fructus fundi*, *terrae*, *soli*, *fructus ex fundo*). Chodziło o „dobro, przeznaczone do zaspokojenia potrzeby, wydane przez ziemię bezpośrednio lub za pośrednictwem rośliny (produkty nieorganiczne i organiczne), którego użycie niekoniecznie pociągało za sobą zniszczenie źródła produkcyjnego"[18].

Korzyści innego rodzaju także były określane jako owoce, tzw. *fructus civiles*. Do nich zaliczano np. czynsz najmu czy dzierżawy[19]. Przyjmowane współcześnie podział i terminologia, wyróżniając obok pożytków naturalnych także te „cywilne", nawiązują do prawa średniowiecznego. Podział ten bywa uznawany za nieznany prawu rzymskiemu[20] i z całą pewnością dopiero w prawie powszechnym (*ius commune*) pożytki nazywane współcześnie w doktrynie niemieckiej jako bezpośrednie pożytki były czasami określane jako owoce „naturalne" (*fructus (mere) naturales*), zaś pośrednie – jako owoce „cywilne" lub „prawne" (*fructus civiles*)[21]. W istocie zatem prawu powszechnemu znane były trzy rodzaje pożytków – naturalne, cywilne i przemysłowe[22]. Zakresem pojęcia pożytków tzw. cywilnych objęte były dochody z najmu i dzierżawy, natomiast nie obejmował on w średniowieczu odsetek od kapitału (aż do czasu prawa natury, tj. XVII w., zob. też art. 582 k.c.f. i § 330 k.c.a.)[23]. Uznaje się, iż wpłynął na to kanoniczny zakaz pobierania odsetek[24].

---

[17] Zob. np. L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. II. Einkommenersatz*, s. 56; W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 30.

[18] W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 18.

[19] Zob. J. Zielonacki, *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 81-82; W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 27 i n.; B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, Frankfurt a.M. 1906, s. 717; zob. także: L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, wyd. 14, Tübingen 1952, s. 538, przyp. 7; Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 346; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.1.

[20] L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen*. Bd. I, s. 261; W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 29.

[21] Zob. na temat terminów (także współcześnie): L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 537; Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.2; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, wyd. 9, München 2021, kom. do § 99, nb. 1; M. Stieper [w:] *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1, Allgemeiner Teil, §§ 90–124; §§ 130– 133*, wydanie online 2021 (cyt. dalej: Staudinger/Stieper 2021), BGB § 99, nb. 2;L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. I*, s. 265; Ch. Pioch, *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, Baden-Baden 2016, s. 99; por. jednak W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 29, 48 i n., 129 i n., 160-161.

[22] Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347.

[23] Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347; zob. też co do prawa rzymskiego: Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.1.

[24] Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347.

Podział pożytków na naturalne i przemysłowe występuje w glosie Accursiusa (*Glossa in Digestum vetus*, *Venetiis* 1488)[25]. Termin „przemysłowe" używany w dawniejszym piśmiennictwie polskim na oznaczenie pożytków drugiego typu wywodzi się od dawnego znaczenia rzeczownika „przemysł" rozumianego jako zdolności robienia czegoś[26], będąc odniesieniem do łacińskiego wyrazu *industria* oznaczającego pracowitość lub działanie celowe. Z kolei określenie „pożytki cywilne" odnajdujemy w pismach Bartolusa de Saxoferrato (*Prima super Digesto Veteri*, *Lugduni* 1530, ad D. 6,1,35, fol.174)[27]. Przymiotnik „cywilny" odnosił się w tym przypadku do tego, iż dochód powstawał wskutek czynności, a zatem jego źródłem było zdarzenie ze sfery reguł *iuris civilis*[28]. Były one przeciwstawiane naturalnym[29].

Również później pożytki bywały w pierwszej kolejności utożsamiane z tym, co stanowi dochód z rzeczy, rozumiany jako jej płód czy plon. Pruskie prawo krajowe (*Landrecht*) definiowało pożytki (owoce) jako „użytki rzeczy iakiey podług biegu przyrodzenia za pomocą pracy lub bez takowey, z niey samey wynikające" (cz. I, 9, § 220). Stanowił ogólnie ponadto o owocach rzeczy, które „zaraz od ich powstania, są własnością tego, kto ma prawo użytkowania oneyże" (cz. I, 9, § 221)[30].

Współcześnie do ujęcia oraz podziału owoców prawa rzymskiego i powszechnego nawiązuje przede wszystkim Kodeks cywilny francuski z 1804 r. Uznaje on bowiem owoce jako naturalny „wypływ" prawa własności[31]. Stanowią je dobra, które są wytwarzane okresowo. Ich powstanie nie powoduje ponadto utraty substancji rzeczy macierzystej (także kapitału, zob. w odniesieniu do użytkowania art. 578 k.c. fr.)[32]. Zgodnie z art. 583 ust. 1 k.c.f., „przychody naturalne są te, które ziemia samowolnie wydaie; przychody ze zwierząt i ich przymnożenie, są także przychodem naturalnym". Prawodawca francuski wyróżnia też produkty rzeczy (*produits*). Są nimi dobra, które w przeciwieństwie do owoców

[25] Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347, przyp. 241.

[26] M. Orgelbrand, *Słownik języka polskiego, cz. II – P-Ż, część druga*, Wilno 1861.

[27] Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347, przyp. 241.

[28] Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347.

[29] H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, wyd. 2, Heidelberg 2006, s. 108.

[30] Tłumaczenie: *Powszechne prawo kraiowe dla Państw Pruskich. Nowe wydanie, część pierwsza, tom pierwszy*, Poznań 1826, s. 219.

[31] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.4.

[32] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.4.

naturalnych w rozumieniu prawa francuskiego mają być uzyskiwane z rzeczy macierzystej nieregularnie i ze zmianą lub zmniejszeniem jej istoty (substancji)[33]. Podobnie w nauce francuskiej – mimo braku wyraźnego wskazania w k.c.f. – nawiązując do podziałów prawa powszechnego wyróżnia się z jednej strony owoce naturalne, powstałe w sposób „spontaniczny", „przyrodzone" (franc. *fruits naturels*), z drugiej zaś cywilne (franc. *fruits civils*)[34] oraz tzw. sztuczne[35], „przemysłowe" (franc. *fruits industriels*), tj. wytworzone w wyniku pracy. Ust. 2 art. 583 k.c.f. wskazuje, iż przychodami przemysłowymi z gruntu „są to przychody otrzymane z uprawy iego"[36].

Do rzymskiej tradycji zdaje się także nawiązywać kodeks austriacki z 1811 r., który wyróżnia wprost tylko owoce naturalne (niem. *Naturalfrüchte*), które „wynikają bezpośrednio z rzeczy" (niem. „*aus der Sache entspringend*")[37]. Jednak prawodawca austriacki zdaje się w przepisach szczegółowych używać określenia „owoców" w znaczeniu szerszym (zob. np. §§ 457, 913 i 1280 ABGB)[38].

Prawodawstwa francuskie i austriackie traktują pożytki naturalne rzeczy jako postać przyrostu[39]. Prawo przyrostu (do nabycia, franc. *accession*, niem. *Zuwachsrecht*) może obejmować zarówno uprawnienie do pobierania pożytków naturalnych (tak §§ 953 i n. BGB), jak i innych (cywilnych, zob. art. 547 k.c.fr.). Zgodnie z § 405 ABGB, „naturalne płody ziemi, to jest takie [kodeks zachodniogalicyjski wskazywał – pożytki] wszystkie, które ziemia bez uprawy wydaje, jako to: zioła, grzyby i tym podobne, należą tytułem przybycia do właściciela ziemi; a pożytki wszystkie, które powstają ze zwierzęcia, należą do właściciela zwierzęcia"[40].

Do tzw. bezpośrednich owoców (pożytków naturalnych, niem. *Erzeugnisse*, *Früchte im engeren Sinne*) ogranicza regulację pożytków także kodeks szwajcar-

---

[33] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.4.

[34] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.4.

[35] Co do dawnego prawa polskiego zob. P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie. Tom I*, Lwów 1910, s. 243.

[36] Tłumaczenie polskie: *Kodex Napoleona. Z przypisami. Xiąg trzy*. W Warszawie 1810, s. 158.

[37] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.2.

[38] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.2.

[39] Zob. Staudinger/Stieper (2021) BGB § 99, nb. 22.

[40] Kodeks zachodniogalicyjski w cz. II, § 133 wskazywał, że „przyrastanie, i przybycie zowie się to wszystko, co z rzeczy ruchomey, lub nieruchomey nowo powstie, lub nowo do niey przybywa, nie będąc waścicielowi od nikogo danym".

ski (zob. art. 643, 687, 756, 768, 892 k.c.)[41]. Natomiast ustawodawca niemiecki przyjął podział, który następnie został unormowany również w polskim Kodeksie cywilnym z 1964 r., o czym będzie mowa w dalszych rozważaniach.

II. Ogólna konstrukcja normatywna pożytków w prawie cywilnym

W dawniejszej doktrynie[42] owoce definiowano jako „jednostkę rzeczy, która powstaje poprzez podział, oddzielenie (narodziny, upadek, odcięcie) od całości"[43]. Według H. Dernburga, jest to „regularny plon gospodarczy, który można uzyskać z rzeczy"[44]. Autor ten dodał też później, już po uchwaleniu kodeksu niemieckiego z 1896 r. i pod wpływem poglądów Leona Petrażyckiego, że chodzić może także o uzyskanie z innej części składowej majątku - kapitału[45]. W świetle poglądów wspomnianych już Petrażyckiego[46] oraz Dernburga[47] abstrakcyjne pojęcie pożytku to bardziej „dochód" „kapitału"[48], niż termin mający desygnaty naturalne w otaczającym świecie. Takie wąskie rozumienie doprowadziło wręcz do uznania kategorii pożytków za przestarzałą (wymagającą zastąpienia pojęciem dochodu netto i brutto[49]).

Powyższe zapatrywanie Petrażyckiego i Dernburga było odosobnione. Nie oznacza to jednak, że zbieżne były zapatrywania wcześniejsze, prezentowane szczególnie w XIX w. przez pozostałych przedstawicieli doktryny[50]. Spośród różnych zapatrywań wyróżnia się przede wszystkim te, które za owoce uznawały w ogólności organiczne wytwory dóbr materialnych[51]. Ten nurt uznawał zatem za

---

[41] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.3.

[42] Poglądy doktryny XIX-wiecznej prezentuje L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. I*, s. 11 i n.

[43] A. Brinz, *Lehrbuch der Pandekten. Erster Band*, wyd. 2, Erlangen 1873, s. 546.

[44] H. Dernburg, *Pandekten. Erster Band. Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, wyd. 3, Berlin 1892, s. 179.

[45] H. Dernburg, *Pandekten. Erster Band. Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, wyd. 6, Berlin 1900, s. 176.

[46] L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. I*, s. 12 i n.

[47] H. Dernburg, *Pandekten. Erster Band. Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, wyd. 6, s. 176.

[48] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18; zob. też A. Plisecka, *Leon Petrażycki i ekonomiczna analiza prawa*, s. 279.

[49] Zob. L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. I*, s. 51, 262-263; zob. też H. Dernburg, *Das Sachenrecht des Deutschen Reichs und Preußens*, wyd. 4, Halle 1908, s. 39; E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18.

[50] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, Tübingen 2021, s. 17; Th. Rüfner, *Leon Petrażycki i pojęcie pożytku według niemieckiego Kodeksu cywilnego*, [w:] T. Giaro (red.), *Leon Petrażycki i współczesna nauka prawa*, Warszawa 2020, s. 314.

[51] G. E. Heimbach, *Die Lehre von der Frucht – nach den gemeinen, in Deutschland geltenden Rechten*, Leipzig 1843, s. 20, 29 i n.; H. R. Göppert, *Über die organischen Erzeugnisse – Eine Untersuchung aus dem römischen Sachenrecht*, Halle 1869, s. 11 i n., 46 i n.; na ten temat: E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 17; także E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, wyd. 3, Lwów 1911, s. 270, przyp. 1.

pożytki jedynie dobra „naturalne", nie zaś dochody w znaczeniu gospodarczym[52]. Podejście to, jak zauważa Erik Röder, eliminowało zatem z kategorii pożytków tzw. owoce cywilne[53]. W konsekwencji otwierało się także pytanie o sposób i skutki odłączenia lub zbiory określonych dóbr dla oceny, czy są one pożytkami w sensie prawnym. Co istotne, przedstawiciele nurtu „organicznego" rozumienia pożytków odrzucali ograniczanie tego pojęcia do kryterium ekonomicznej efektywności pozyskania[54]. Wskazywano jednak również też, że owocami są dobra, których odłączenie od rzeczy stanowić ma cel gospodarczy[55], plony rzeczy, które „zgodnie z jej naturą i przeznaczeniem jest ona w stanie wydać bez uszczerbku dla jej integralności (*salva substantia*)"[56]. Zgodnie z tym podejściem, pożytkiem jest zatem tylko dobro, uzyskane we właściwy sposób. Kierunek ten odzwierciedlała tzw. teoria zachowania substancji, niem. *Theorie der Substanzschonung*)[57].

Powyższe wątpliwości nie miały wymiaru ani charakteru teoretycznego. Podejście do rozumienia pożytków z perspektywy ich wykorzystania i sposobu eksploatacji rzeczy macierzystej, z której pochodzą, w praktyce wpływa bowiem na ocenę tego, czy określone zachowanie, np. działanie lekkomyślne czy nieumiarkowane[58], prowadzące np. do zniszczenia substancji rzeczy i niemożności wydawania dalszych plonów, może być traktowane jako pobieranie pożytków (fruktyfikację, *frui*) w rozumieniu prawa cywilnego z wynikającymi z tego faktu konsekwencjami w sferze prawnorzeczowej. Przyjęcie restrykcyjnego rozumienia z odwołaniem do konstytutywnego charakteru kryterium gospodarczego przeznaczenia oznacza, że dobro mogące być pożytkiem przy ujęciu ograniczającym je do przedmiotów odłączonych zgodnie z wymaganiami gospodarki i przeznaczeniem rzeczy, w razie niespełnienia tych kryteriów nie jest pożytkiem w sensie prawnym. W każdym zaś razie z pewnością wówczas osoba, której zachowanie wpłynęło na niewłaściwą eksploatację rzeczy macierzystej skutecznie pożytku w ten sposób powstałego nie nabyła. W doktrynie przywołuje się przykład podawany m.in. przez Heinricha Dernburga pożytku, którym może być

---

[52] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 17.

[53] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 17.

[54] Zob. E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18-19.

[55] E. Hölder, *Pandekten. Allgemeine Lehren*, Freiburg i.B. 1891, s. 154.

[56] O. Wendt, *Pandekten*, Jena 1888, s. 77.

[57] Zob. H. Reichel, *Der Begriff der Frucht im römischen Recht und im deutschen B.G.B.*, s. 254 i n.; zob. też B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, Frankfurt a.M. 1906, s. 716, przyp. 6.

[58] Por. np. H. R. Göppert, *Über die organischen Erzeugnisse*, s. 25-27; zob. na ten temat E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 19.

tylko takie drewno, „które może być ścięte bez uszczerbku dla trwałości dochodu”[59]. Konieczne stało się zatem ustalenie tego, czy za pożytek należy uznać każde dobro z uwagi na jego fizyczne (naturalne) cechy (zatem każde drewno bez względu na sposób i skutki jego uzyskania z gruntu), czy też takie, które podlega „właściwej uprawie”[60], jest „przeznaczone do zbioru zgodnie z zasadami rozsądnego gospodarowania” (niem. *Grundsätzen einer vernünftigen Wirtschaft*)[61].

Prawodawca niemiecki nie uznał za właściwy kierunku pośredniego[62], reprezentowanego m.in. przez wybitnych XIX-wiecznych cywilistów Georga Friedricha Puchtę i Bernarda Windscheida[63]. Uniezależniono bowiem ostatecznie pojęcie pożytków od kryterium ekonomicznego[64]. Projekty kodeksu niemieckiego spotkały się ze stanowczą krytyką przede wszystkim Leona Petrażyckiego. Wskazywał on, że projektowane regulacje stanowią „logiczną i praktyczną wadę, nieudany produkt sztuki legislacyjnej pod każdym względem” oraz „plamę, która, jeśli nie zostanie usunięta, oszpeci cały kodeks”[65]. Jego zdaniem, „[a]by prawidłowo regulować podział dóbr, ważne są zjawiska ekonomiczne i społeczne oraz właściwości rzeczy”[66], „ważne jest nie zagadnienie organicznego pochodzenia rzeczy, lecz to, czy pewne dobra stanowią dochód pewnej osoby, czy też kapitał”[67]. Również według Heinricha Dernburga, który aprobował koncepcje Petrażyckiego, rozwiązanie przyjęte ostatecznie w BGB było „sztuczne”[68].

---

[59] H. Dernburg, *Das Sachenrecht des Deutschen Reichs und Preußens*, wyd. 4, Halle a. S. 1908, s. 38; zob. E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18-19.

[60] B E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18.

[61] B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, s. 716, przyp. 6; zob. też E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18.

[62] Zob. E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18 i n.

[63] G. F. Puchta, *Lehrbuch der Pandekten*, wyd. 9, Leipzig 1863, s. 59; B. Windscheid, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Erster Band*, wyd. 5, Stuttgart 1879, s. 432-433; G. v. Buchka, *Vergleichende Darstellung des Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich und des gemeinen Rechts*, Bd. I, Berlin 1897, s. 16; na ten temat bliżej: E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 18; zob. też W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 34.

[64] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 19.

[65] L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. I*, s. 282; w innym miejscu wskazywał, że „nie tylko liczne bezpośrednie postanowienia o płodach, lecz także wszystkie określenia i przepis[y] projektu, które bezpośrednio dotyczą innych zagadnień, ale dla których ważne jest rozróżnienie kapitału od dochodu, stanowią nie wartościowe ustawy, lecz karykatury ustawodawcze”, L. Petrażycki, *Wstęp do nauki polityki prawa*, opr. W. Leśniewski, Warszawa 1968, s. 377-378; zob. też na ten temat: Th. Rüfner, *§§ 90–103* [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 349.

[66] L. Petrażycki, *Wstęp do nauki polityki prawa*, s. 376; szerzej na temat krytyki Petrażyckiego zob. w literaturze polskiej A A. Plisecka, *Leon Petrażycki i ekonomiczna analiza prawa*, s. 269 i n., zob. też Th. Rüfner, *Leon Petrażycki i pojęcie pożytku według niemieckiego Kodeksu cywilnego*, [w:] tamże, s. 313 i n.

[67] L. Petrażycki, *Wstęp do nauki polityki prawa*, s. 376-377.

[68] H. Dernburg, *Das Sachenrecht des Deutschen Reichs und Preußens*, s. 38.

„Mechanistyczne", abstrakcyjne i ogólne pojęcie pożytków odrzucił prawodawca polski[69]. W art. 53 § 1 k.c. jako pożytki naturalne nakazał bowiem traktować tylko takie przedmioty, które stanowią normalny dochód z rzeczy według zasad prawidłowej gospodarki, zaś osoba pobierająca pożytki powinna postępować zgodnie z tymi zasadami. Jakkolwiek prawo cywilne przewiduje i nakłada na uprawnionego określone ograniczenia co do sposobu i zakresu pobierania pożytków, to to, czy mamy do czynienia z pożytkiem jest jednak zależne od ustalenia, czy pobranie odpowiada celowi przedmiotu (macierzystego)[70]. Oznacza to, że nie każde dobro oddzielone od rzeczy, nawet jeżeli w innych okolicznościach można traktować jako pożytek, w konkretnym przypadku nim jest właśnie z uwagi na negatywną ocenę postępowania osoby dobro to pobierającej. Za pożytki skutecznie powstałe i nabyte nie można w konsekwencji uznać tych, które zostały pobrane wbrew zasadom prawidłowej gospodarki („nadmierne pożytki", niem. *Übermaßfrüchte*, zob. art. 267 § 3 k.c.)[71]. Pożytkiem nie jest zatem przedmiot, który został uzyskany niezależnie lub niezgodnie z przeznaczeniem dobra macierzystego, wskutek rabunkowej gospodarki, czy też w sposób sprzeczny z prawidłowym gospodarowaniem rzeczą macierzystą[72]. Zachowania takie nie skutkują nabyciem własności dobra odłączonego jako pożytku w rozumieniu kodeksu cywilnego i tym samym w razie wyrządzenia szkody mogą rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą na zasadach ogólnych. Uzyskane bowiem w ten sposób dobra nie mogą być bowiem traktowane jako nabyte wskutek wykonywania uprawnienia do pobierania pożytków nawet wtedy, gdy takie zainteresowanemu przysługuje. Odwołując się do podanego powyżej przykładu Dernburga, inaczej niż np. w prawie niemieckim (§ 99

[69] Na gruncie kodeksu niemieckiego problem przesunięto do sfery oceny treści stosunku prawnego, z którego wynikać ma uprawnienie do pobierania pożytków prawa, zob. E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 20.

[70] Odmiennie zwykle przyjmuje się pod rządem k.c. niem., zob. np. Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5, 5.3; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 3, 5; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 6; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 110; por. jednak F. Wieacker, *Sachbegriff, Sacheinheit und Sachzuordnung,* s. 99-100.

[71] J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 5; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4.

[72] Odmiennie co do zasady uznaje się w prawie niemieckim, zob. *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches…*, s. 69; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.2; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 5; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; Staudinger/Stieper 2021, § 99 BGB, nb. 7; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 110.

ust. 1 BGB)[73], pod rządem k.c. z 1964 r. tylko wyrąb drzewa z lasu, który odbywa się w ramach prawidłowej gospodarki leśnej polegającej na sukcesywnym usuwaniu określonej ilości starodrzewu i zastępowaniu go sadzonkami młodych drzew, skutkuje uznaniem uzyskanego w ten sposób drzewa (starodrzewu) za pożytek w rozumieniu art. 53 k.c.[74] Natomiast drewno pobrane wbrew prawidłowej gospodarce leśnej czy z żywotnego wciąż drzewa owocowego[75], pochodzące z lasu, który został wycięty przez właściciela (nie tylko nieuprawnionego do dokonania wycinki), a także drewno pozyskane wskutek nadmiernego wykarczowania lasu, zwłaszcza skutkujące jego dewastacją[76], nie może być uznane za pożytek naturalny rzeczy[77]. Taki przedmiot nie jest w ogóle pożytkiem w rozumieniu art. 53 § 1 k.c., a ponadto można mieć wątpliwość, czy jego pobranie przez właściciela w ogóle stanowi wykonywanie własności. W konsekwencji także nie może stanowić przedmiotu pożytku prawa (np. pobranego skutecznie przez użytkownika lub dzierżawcę).

Powyższe założenie ograniczające zakres pożytków do „owoców" stanowiących normalny dochód z rzeczy może przemawiać za tezą, że nie każdy przedmiot mający dostrzegalne *prima facie* według kryteriów fizycznych znamiona pożytku naturalnego nim pozostaje. Pożytki w rozumieniu kodeksu nie mają zatem jedynie cech „naturalnych", lecz stanowią kategorię normatywną. W związku z tym ocena, czy określone dobro stanowi pożytek w tym znaczeniu uzależniona jest *ad casum* od okoliczności odłączenia i jego skutków w sferze substancji rzeczy macierzystej. Ocena taka może wpływać np. na odmienne niż mechanistyczne określenie zakresu możliwych do poboru korzyści z rzeczy, np. przez jej użytkownika czy też posiadacza w dobrej wierze i to, czy osoby te były uprawnione do pobrania określonego dobra jako pożytku, a w konsekwencji czy skutecznie nabyły jego własność.

Co więcej, można wręcz bronić tezy, iż nie należą do pożytków w tym znaczeniu nie tylko dobra odłączone od rzeczy macierzystej wbrew zasadom prawidłowej gospodarki, lecz także np. takie dochody, które są lub powinny być przeznaczone do uzyskania kolejnych pożytków w przyszłości (np. ziarno służące kolejnym zasiewom

---

[73] Zob. E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 20.

[74] Zob. wyrok SN z 23 października 1975 r., III CZP 71/75, OSNC 1976, z. 5, poz. 100.

[75] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 5; Staudinger/Stieper 2021, § 99 BGB, nb. 6.

[76] Zob. wyrok SN z 29 stycznia 1971 r., III CRN 441/70, Lex nr 6865.

[77] Zob. S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 466; zob. też M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44-553 Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997, s. 166, 167; zob. też A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, wyd. 4, Warszawa 2020, s. 295-296.

itp.), tj. takie, które nie mają służyć dowolnemu wykorzystaniu, w tym w celach konsumpcyjnych (*fructus consumptos*), lecz dalszemu rozwojowi gospodarstwa[78]. Te tzw. *fructus extantes* miałyby wówczas bądź pozostawać składnikami substancji rzeczy macierzystej (mimo ich odłączenia – *fructus rei frugiferae pars est*[79]), bądź jako niebędące pożytkami dochody tej rzeczy zawsze dzielić jej los mimo ewentualnego odrębnego, tj. przysługującego osobie innej niż właściciel tej rzeczy, uprawnienia do pobierania pożytków. Założenie to jednak, jakkolwiek w pewnej mierze ekonomicznie racjonalne, pozostawałoby trudne do przeprowadzenia w praktyce, bowiem w praktyce zazwyczaj nie jest możliwe ustalenie tego, które z tożsamych gatunkowo dochodów należałoby zaliczyć do pierwszej, które zaś do drugiej kategorii. To z kolei rodziłoby ryzyko konfliktów dotyczących konieczności każdorazowego ustalania przez zainteresowanych (np. właściciela gruntu rolnego i jego dzierżawcę) zakresu przedmiotowego uprawnienia do pobierania pożytków, skoro wszystkie dobra „zrodzone" z rzeczy macierzystej w tym samym czasie są zwykle tożsame gatunkowo i jakościowo, a tylko niektóre z nich miałyby być uznane za pożytki w rozumieniu prawa cywilnego.

Klasyfikacja jako pożytków jest uzależniona od dokonania oceny tego, czy określone dobro może zostać pobrane poprzez oddzielenie od rzeczy macierzystej, przez co zostałoby ono pozbawione charakteru części składowej. Pozostaje nią bowiem tak długo, jak długo jest związane fizycznie z rzeczą macierzystą, a tym samym w sensie prawnym nie ma różnicy między częścią a całością (zob. art. 643 ust. 3 k.c. szwajc.)[80]. Pożytek z rzeczy stanowi do chwili odłączenia jej fizyczny składnik. Staje się odrębną, nową rzeczą poprzez odłączenie od macierzystej[81]. W ten sposób jest uzyskiwany jako pożytek z rzeczy macierzystej – oczywiście, jak już wspomniano, przy zachowaniu jej substancji i zgodnie z jej przeznaczeniem[82].

W doktrynie czasem uznaje się, co jednak budzi zastrzeżenia, że dla klasyfikacji dobra materialnego jako pożytku bez znaczenia pozostaje to, czy jest

---

[78] Zob. na ten temat pod rządem prawa austriackiego: M. Chlamtacz, *O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w cywilnem prawie austriackiem*, [w:] *Księga pamiątkowa wydana w setną rocznicę ogłoszenia Kodeksu cywilnego z dnia 1. czerwca 1811 r.*, Lwów 1911, s. 103.

[79] Zob. co do tej konstrukcji w odniesieniu do koncepcji nabycia przez posiadacza *ex fide bona*: M. Chlamtacz, *O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznem prawie rzymskiem,* Lwów 1903, s. 23.

[80] Zob. też np. B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, Frankfurt a.M. 1906, s. 714-715; F. Affolter, *Der körperliche Gegenstand und die Bestandteile einer Sache im BGB*, Deutsch Juristen-Zeitung 1907, z. 16/17, s. 934; R. Longchamps de Bérier, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, s. 142; S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 467, 468; M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44-553 Kodeksu cywilnego*, s. 167.

[81] W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 30.

[82] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.3.

ono nadal fizycznie związane z rzeczą macierzystą (połączone jako część składowa[83]), czy też zostało od niej oddzielone[84]. Christina Stresemann wprost wskazuje, że „dla pojęcia pożytku nie ma znaczenia to, czy produkt jest nadal związany z rzeczą macierzystą, czy też jest od niej oddzielony"[85]. Pod rządem kodeksu niemieckiego np. rośliny (drzewa, krzewy i inne) uznawane są za produkty ziemi (niem. *Erzeugnisse von Grund und Boden*, *Bodenprodukte*)[86]. Ludwig Schnorr von Carolsfeld wskazuje, że „czereśnia jest więc między innymi dochodem drzewa, nawet jeśli nadal znajduje się na drzewie"[87].

Odniesienie terminu „pożytek" do dobra wciąż powiązanego fizycznie z rzeczą macierzystą, *ergo* będącego jej częścią składową, jest możliwe jedynie wówczas i w takim zakresie, w jakim pojęcie to traktujemy nie w kategoriach normatywnych (jako kategorię pojęciową z zakresu prawa cywilnego), lecz wyłącznie ekonomicznych. Po pierwsze, jest to możliwe przy uznaniu za nieistotne tego, w jaki sposób dobro może być odłączone, aby zostać uznane za pożytek. Po drugie, zakłada, iż wyróżnienie pożytku odnosi się jedynie do fizycznego postrzegania dobra jako tego, które może być pobrane i przynieść tym samym korzyść, jaka wiąże się z określonym dochodem.

Częścią składową w sensie prawnym dobro takie jest natomiast zawsze wtedy, gdy pozostaje trwale powiązane z rzeczą macierzystą, np. od chwili, gdy roślina została zasadzona i zakorzeniona, nasiono znalazło się w glebie i aktywował się zarodek *etc*.[88] (*fructus pendentes pars fundi videntur*[89]). Będąc taką częścią pożytek

---

[83] Czasem wskazuje się, że substancje składające się na grunt nie są jego częściami składowymi. Wynikać ma to z faktu, iż substancja nieruchomości tworzy z natury całość - Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 94 BGB, nb. 14.2; Staudinger/Stieper 2021, § 94 BGB, Rn. 19; za trafne należy uznać stanowisko przeciwne – zob. L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 800; zob. co do roślin zob. np. wyrok BGH z 27 stycznia 2006 r., V ZR 46/05, Neue Juristische Wochenschrift 2006, z. 20, s. 1424.

[84] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.1.

[85] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; zob. też J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 5; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 110.

[86] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.1; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4; wyrok Sądu Rzeszy z 15 listopada 1924 r., I 678/23, RGZ 109, 190 (192); zob. też H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, wyd. 2, Heidelberg 2006, s. 108.

[87] L. Schnorr von Carolsfeld, *Soziale Ausgestaltung des Erwerbs von Erzeugnissen*, Archiv für die civilistische Praxis 1939, t. 145, s. 47-48.

[88] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.1; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 7; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4.

[89] D. 6,1,44; zob. też np. B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, s. 714, przyp. 1.

w zasadzie – zgodnie z założeniem ogólnym – nie może być odrębnym przedmiotem własności ani innych praw rzeczowych (art. 47 § 1 k.c.)[90]. Z punktu widzenia aktualnego stanu prawnego jako przedmioty praw majątkowych i traktując je jako kategorię normatywną, a nie wyłącznie ekonomiczną, należy uznać, że „pożytki" nieoddzielone od rzeczy macierzystej, pozostające częścią składową[91], w sensie prawnym pożytkami nie są. W tym sensie można określić je co najwyżej jako pożytki przyszłe bądź potencjalne (warunkowe, łac. *fructus pendentes*[92]).

Pożytek może zarówno powstać, jak i być odłączony, zarówno w sposób zupełnie naturalny (odłączenia się owocu dojrzałego, działania zjawisk pogodowych itp.), jak i wskutek interwencji człowieka (sztucznie)[93]. Ocena tego, czy dochowano zasad prawidłowej gospodarki wpływając tym samym na uznanie danego dobra za pożytek w sensie prawnym, dotyczy przede wszystkim drugiego typu pożytków. Pożytek powstały z udziałem człowieka kodeks austriacki nazywa pożytkiem bądź przybytkiem „mieszanym" (§ 420 k.c.a.: „pole cudzem ziarnem zasiane, lub cudzemi roślinami zasadzone")[94]. Dobro odłączone od rzeczy macierzystej, które powstało jako samoistna rzecz wskutek działania sił przyrody, a jednocześnie z uszczerbkiem istotnym dla substancji rzeczy macierzystej, będzie pożytkiem, ponieważ kryterium „prawidłowej gospodarki" odnoszące się do działalności człowieka w ogóle w takim przypadku nie znajdzie zastosowania.

Pożytki mogą ponadto powstawać okresowo, zarówno w regularnych, jak i nieregularnych okresach[95], jak i jednorazowo[96]. Dla istoty pożytku nie jest zatem konieczna regularność jego powstawania[97].

---

[90] B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, s. 714, przyp. 1; F. Regelsberger, *Pandekten. Erster Band*, Leipzig 1893, s. 394-395.

[91] Projekt I. Koschembahr-Łyskowskiego traktował owoce jako przynależności, a tym samym odrębne rzeczy już od chwili powstania w ramach rzeczy macierzystej (Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Tom I. Zeszyt 3d*, s. 40).

[92] J. Zielonacki, *Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 83; W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 30; zob. też S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 467, 468; M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44-553 Kodeksu cywilnego*, s. 167.

[93] Zob. F. Regelsberger, *Pandekten*, s. 392; W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 30; zob. co do prawa szwajcarskiego Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 4.3.

[94] E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 272.

[95] Zob. W. Katner, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, *Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 1199.

[96] E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne austryackiego prawa prywatnego*, s. 272; M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44-553 Kodeksu cywilnego*, s. 166.

[97] E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 272, przyp. 2 i 3: „ani ustawa, ani życie nie wymaga, aby rzecz wiecznie wydawała owoce".

Pożytki w k.c. bywają ponadto klasyfikowane w ramach pojęcia przychodów (art. 207 k.c.). Jednak zgodnie z zasadą ogólną należą do kategorii dochodów (zob. art. 53, 54 i 140 k.c.)[98], co należy rozumieć jako objęcie pożytkami dóbr niebędących i w zakresie, w jakim nie obejmują one nakładów[99]. Ujmując najogólniej, pożytkami w rozumieniu Kodeksu cywilnego są niektóre dochody określonego dobra, tj. przedmiotu majątkowego w postaci rzeczy bądź prawa majątkowego, które z niego lub z jego pomocą (pośrednio z wykorzystaniem rzeczy lub prawa) zostają uzyskane[100]. W nowszej doktrynie zauważa się, iż w przeciwieństwie do prawa powszechnego, kodyfikacja niemiecka (a w ślad za nią również polska) nie koncentruje się na efektywności ekonomicznej wytworzenia pożytków ani nie różnicuje w zależności od wkładu w sukces wytworzenia pożytków[101].

Odwołanie powyżej do tego, iż źródłem pożytku może być dobro w postaci rzeczy lub prawa, wynika z tego, iż współcześnie, także w polskim Kodeksie cywilnym, pożytki są odnoszone zarówno do przychodów z rzeczy, jak i z praw podmiotowych. W świetle powyższych ustaleń i z uwagi na treść art. 54 k.c. nie budzi wątpliwości, iż rzecz odłączona jako pożytek może być zarówno pożytkiem rzeczy, jak i prawa (bezpośrednim, tj. „naturalnym"[102], jak i pośrednim, czyli cywilnym – w istocie przedmiotem pożytku prawa, którym wówczas jest uprawnienie do jej pobrania). Zasadniczo przedmiotem pożytku prawa, a nie samym pożytkiem, jest przede wszystkim rzecz odłączona przez osobę inną niż właściciel, względnie inne dobro, które osoba ta uzyskała w zamian za eksploatację rzeczy macierzystej przez podmiot trzeci.

Podział ten wiąże się z przyjętą pod rządem BGB typologią, w ramach której pożytki dzieli się na bezpośrednie pożytki rzeczy oraz bezpośrednie pożytki prawa (niem. *unmittelbare Sach- und Rechtsfrüchte*), a także pośrednie pożytki rzeczy oraz takież pożytki prawa (niem. *mittelbare Sach- und Rechtsfrüchte*)[103]. Podział ten,

---

[98] Zob. Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 1; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.

[99] W motywach projektu Koschembahra-Łyskowskiego wskazano, że „Błędny zaś jest dodatek: „po potrąceniu nakładów". Co rzecz wydaje jest „owocem". Ale z stosunku prawnego może wyniknąć, że obowiązany do wydania owocu potrącić może nakłady. Owoc po potrąceniu nakładów przedstawia „czysty dochód" z rzeczy", s. 38. Ponadto wskazano, że „pojęcie 'dochód' nie jest pojęciem prawnem [w rozumieniu prawa prywatnego – przyp. KZ], lecz pojęciem gospodarczem, aby ustalić objętość pożytków" (Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Tom I. Zeszyt 3d*, s. 39).

[100] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 15.

[101] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 16.

[102] To tradycyjne określenie pożytków nie do końca jest adekwatne w przypadku pożytków prawa, zob. Staudinger/Stieper (2021), § 99, nb. 4.

[103] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürger-*

niewskazany wprost w przepisach, wynika z treści § 99 BGB i w istocie nawiązuje do tradycyjnego rozróżnienia pożytków na naturalne i cywilne[104]. Pożytki stanowić mają w pierwszej kolejności zamierzony dochód, który zapewniać może rzecz zarówno bezpośrednio (wskutek wykonywania władztwa wprost wobec niej przez właściciela względnie innego uprawnionego na podstawie przysługującego mu prawa podmiotowego), jak i pośrednio, tj. w drugim przypadku poprzez przysługiwanie oznaczonej osobie niebędącej właścicielem pewnego prawa podmiotowego, z którego powstaniem wiąże się uprawnienie do uzyskania pożytku z udostępnienia dobra majątkowego, które przynosić ma pożytki[105]. Kryterium podziału pożytków na „bezpośrednie" i „pośrednie" odwołuje się w istocie do sposobu uzyskania zamierzonego dochodu, który może następować poprzez dochód uzyskany w miejsce pożytku naturalnego (zatem uzyskiwanego z eksploatowanego dobra bezpośrednio), a ściślej – uzyskania pożytku poprzez lub bez stosunku prawnego łączącego uprawnionego z inną osobą[106]. Pożytki „pośrednie", a zatem cywilne, uznawano dawniej za przysługujące w miejsce owoców rzeczy – *loco fructuum*[107], które zatem traktowane były w sposób analogiczny[108].

Mimo pewnych pojawiających się wątpliwości, w szczególności z powodu niewskazania podziału wprost w przepisach, ostatecznie uznać należy, że kategoryzacja pożytków na „bezpośrednie" i „pośrednie" lepiej pasuje do pożytków prawa, niż tradycyjnie przyjmowane rozróżnienie *iuris communis* na pożytki naturalne i cywilne[109], które zresztą w k.c. wprost do pożytków prawa nie zostało odniesione. Podział na pożytki bezpośrednie i pośrednie w odniesieniu do pożytków praw w doktrynie polskiej nie jest jednak aprobowany bez zastrzeżeń. Wydaje się, że wynika to z dosłownego postrzegania pożytków naturalnych, które jako takie mają nie odnosić się do prawa podmiotowego, nie mającego charakteru materialnego, a zatem tym bardziej „naturalnego". Ponadto „naturalność" odnoszona jest do samego pożytku, nie zaś do przedmiotu, którego eksploatacja doprowadziła do powstania dochodu.

---

lichen Gesetzbuch, kom. do § 99, nb. 1; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.

[104] M. Chlamtacz, *O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznem prawie rzymskiem*, s. 191.

[105] Zob. Staudinger/Stieper (2021) BGB § 99, nb. 3.

[106] Zob. B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, s. 717.

[107] D. 5,3; zob. H. R. Göppert, *Über die organischen Erzeugnisse*, s. 37; J. Zielonacki, *Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 83.

[108] H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 108.

[109] Staudinger/Stieper (2021) BGB § 99, nb. 3.

Polski prawodawca posługuje się formułą bardziej syntetyczną, niż przyjęta w BGB, jednak wnioski dotyczące kategorii pożytków i ich podziałów wskazywane pod rządem prawa niemieckiego, w tym na pożytki bezpośrednie i pośrednie, z uwagi na istotne podobieństwa unormowań obu kodeksów, zasadniczo pozostają aktualne również w świetle prawa polskiego. Jest tak, mimo że pod rządem polskiego kodeksu podział pożytków na naturalne i cywilne k.c. odnosi się wprost jedynie do pożytków rzeczy[110].

Pierwsze, tj. pożytki bezpośrednie, zarówno rzeczy, jak i prawa, w istocie odpowiadają kategorii pożytków naturalnych (niem. *natürliche Früchte*)[111], choć w odniesieniu do pożytków prawa termin „naturalne" nawiązujący do prawa powszechnego[112], może wydawać się *prima facie* niezbyt szczęśliwy, skoro zdaje się sugerować „naturalność" dobra, które ma być pożytkiem. Tymczasem pobranie pożytku stanowi w istocie wykonanie określonego uprawnienia wypływającego z prawa, a jego treścią jest możliwość uzyskania określonych dochodów.

Z kolei pośrednie pożytki rzeczy i prawa uzyskane na mocy stosunku prawnego (§ 100 ust. 3 BGB) są także określane jako pożytki prawne lub cywilne (niem. *juristische*, *bürgerliche Früchte*, *Zivilfrüchte*)[113]. Pojęciem „pożytki cywilne" posługuje się kodyfikacja polska, choć – podobnie jak w odniesieniu do pożytków naturalnych – wprost obejmuje nim jedynie kategorię pożytków rzeczy (art. 53 § 2 k.c.).

Jak już podniesiono we wcześniejszych rozważaniach, do powstania, a w konsekwencji uzyskania pożytków, często konieczne jest uczynienie pewnych nakładów (finansowych, w postaci pracy bądź użycia różnorodnych materiałów, zob. art. 55 § 2 k.c.)[114]. W polskiej kodyfikacji, podobnie jak w BGB, odrzucono jednak wyróżnienie tzw. pożytków przemysłowych. Już w trakcie prac nad ustawą niemiecką uznano bowiem w ślad za doktryną XIX w., iż ich wyróżnienie

---

[110] J. Ignatowicz [w:] Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J. I. Bielski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1972, s. 144.

[111] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2; zob. też np. Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 1; Staudinger/Stieper (2021) BGB § 99, nb. 4.

[112] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 1; zob. też L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 537; Th. Rüfner, *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, s. 347.

[113] L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 537; Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 2.

[114] S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 467.

nie ma istotnego znaczenia, a kategoria ta jest przestarzała[115]. W szczególności wskazuje się, że pożytki tylko naturalne bądź wyłącznie przemysłowe nie występują nigdy w „czystej" postaci, a samo rozróżnienie jest bezwartościowe[116]. Na marginesie warto zauważyć, iż współcześnie podkreśla się, że kategoria pożytków przemysłowych miała istotne znaczenie w dyskursie prawa powszechnego w odniesieniu do wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy[117].

III. Naturalne (bezpośrednie) pożytki rzeczy

Kodeks cywilny w pierwszej kolejności reguluje kategorię pożytków naturalnych, które w nauce niemieckiej określane są jako bezpośrednie (pochodzące wprost z rzeczy)118. One zdają się być traktowane jako kategoria podstawowa i poprzez użycie terminu „naturalne" wyznaczająca kierunek rozumowania o istocie pojęcia pożytków. W piśmiennictwie polskim uznaje się zazwyczaj, że są to pożytki, które mają stanowić przedmioty materialne. Tzw. bezpośrednimi pożytkami rzeczy w istocie są pożytki mające przed odłączeniem od rzeczy macierzystej charakter części składowych. Zakłada to „cielesność" (materialność) pożytku jako dobra pochodzącego fizycznie z rzeczy macierzystej[119] i stanowiącego do chwili odłączenia jej część składową (zob. art. 53 § 1 k.c.). Z tego powodu zasadniczo odrzuca się kwalifikację jako pożytków rzeczy elektryczności[120], a także różnego rodzaju dóbr czy danych cyfrowych (choć teza ta nie jest oczywista), uznając je, jako niemające charakteru przedmiotów materialnych (art. 45 k.c.), co najwyżej za bezpośrednie pożytki prawa (co jednak także nie jest oczy-

---

[115] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 23; zob. też C. E. Heimbach, *Die Lehre von der Frucht – nach den gemeinen, in Deutschland geltenden Rechten*, Leipzig 1843, s. 42; zob. też B. Windscheid, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Erster Band*, wyd. 5, Stuttgart 1879, s. 597-598; L. Petrażycki, *Die Lehre vom Einkommen. Bd. I*, s. 266;.

[116] E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 25.

[117] Posiadacz był zobowiązany do wydania właścicielowi nadal fizycznie istniejących pożytków rzeczy (*fructus extantes*), jeżeli stanowiły *fructus mere naturales*, z kolei mógł natomiast korzystać z *fructus industriales*, E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 23, 25.

[118] J. Fritzsche, *§ 99 BGB* [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 3; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 1.

[119] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 8.1; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 10; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 7; L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 819, przyp. 12; H. Roth, *Zivilrechtliche Herausforderungen bei Windenergieanlagen-Projekten an Land*, Zeitschrift für Immobilienrecht 2015, z. 4, s. 639; por. J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 7.

[120] Zob. A. Kloeß, *Die Energien in- und außerhalb des Verkehrs und das Eigenrecht an ihnen. Ein Beitrag zum deutschen Privat- und Strafrecht*, Archiv für die civilistische Praxis 1908, t. 103, s. 69; L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 819, przyp. 12; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 7.

wiste, zważywszy, iż pożytek ten wynikać ma ze stosunku prawnego) względnie innego rodzaju korzyści[121].

Pożytkami naturalnymi rzeczy są produkty i plony z rzeczy, a zatem w pierwszym rzędzie takie dobra materialne, które – choć nie bez zastrzeżeń (o czym dalej) – nie stanowią substancji rzeczy, zaś ich oddzielenie nie prowadzi do zniszczenia tej substancji, a w konsekwencji istotnego uszczuplenia bądź unicestwienia rzeczy macierzystej jako takiej[122]. Podobne cechy pożytku naturalnego uwypuklone zostały w definicji kodeksu szwajcarskiego, zgodnie z którą pożytkami naturalnymi są czasowo powtarzające się produkty i plony[123], które są uzyskiwane z rzeczy zgodnie ze zwykłym określeniem jej przeznaczenia (art. 643 ust. 2 k.c. szwajc.).

Cecha rzeczy przynoszących pożytki polegająca na tym, iż nie tracą swej substancji mimo oddzielenia pożytków, zasadniczo bywa traktowana jako odróżniająca pożytki jako kategorię normatywną od niezdefiniowanych w polskim k.c. tzw. rzeczy zużywalnych (*res, que usu consumuntur*, zob. np. § 92 k.c.n.)[124]. Korzystanie z tych ostatnich polega bowiem właśnie na ingerencji w substancję aż do możliwości ich zupełnego unicestwienia (np. w przypadku rzeczy będących pożywieniem). Natomiast cechą charakterystyczną pożytków naturalnych rzeczy jest to, że ich oddzielenie od rzeczy macierzystej nie powoduje istotnej zmiany ani w ich istocie, w szczególności w porównaniu z tą, którą prezentowały przed oddzieleniem, tj. jako części składowe rzeczy[125], ani w samej substancji rzeczy macierzystej. Jak wskazuje Ernerst Till, „nie wszystko to (...), co rzecz wytwarza ze siebie za pomocą właściwej sobie siły naturalnej, jest owocem w znaczeniu gospodarczem, lecz tylko to, co ze stanowiska gospodarczego jako przychód się przestawia, co więc od rzeczy macierzystej bez jej zniszczenia lub trwałego umniejszenia odłączone i w obieg wypuszczone być może"[126].

---

[121] Zob. Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 10.2; A. Sattler [w:] Th. Sassenberg, T. Faber (red.), *Rechtshandbuch Industrie 4.0 und Internet of Things*, wyd. 2, München 2020, s. 66; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 5; por. J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4, 7; H. Zech, *Daten als Wirtschaftsgut – Überlegungen zu einem „Recht des Datenerzeugers"*, „Computer und Recht" 2015, z. 3, s. 142; J. Schefzig, *Wem gehört das neue Öl? – Die Sicherung der Rechte an Daten*, „Kommunikation & Recht" Beiheft 2015, z. 3, s. 4; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 5; M. Dorner, *Big Data und „Dateneigentum"*, CR 2014, z. 9, s. 619.

[122] Zob. E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 270; S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 466.

[123] Zob. też np. F. Regelsberger, *Pandekten*, s. 393.

[124] Zob. np. E. Hölder, *Pandekten. Allgemeine Lehren*, s. 154; E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 270.

[125] L. Schnorr von Carolsfeld, *Soziale Ausgestaltung des Erwerbs von Erzeugnissen*, s. 37.

[126] E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 271.

Oddzielenie, nawet jeżeli następuje z istotnym wkładem siły zewnętrznej dla osiągnięcia tego właśnie skutku, nie może być traktowane jako przypadek przetworzenia rzeczy, bowiem praca skutkująca odłączeniem i powstaniem pożytku nie prowadzi do wykreowania jednej jakościowo nowej rzeczy z dotychczas istniejącej wraz z utratą przez tę ostatnią samodzielnego, odrębnego bytu prawnego. Ponadto odłączenie pożytku nie jest połączone, ani jako takie nie stanowi nakładu pracy będącego konieczną przesłanką uzyskania nowej rzeczy (zob. art. 192 k.c.) [127]. Praca ta i dostarczenie ewentualnych składników pożytku (tzw. „mieszanego" czy przemysłowego) nie muszą pochodzić też wprost od człowieka (a to mogłoby być źródłem tezy o tożsamości pobrania pożytków obejmujących składniki „spoza" rzeczy macierzystej z przetworzeniem w rozumieniu art. 192 k.c.), lecz może stanowić element naturalnego procesu tworzenia i dojrzewania pożytku. Pochodzący od człowieka nakład pracy i wykorzystanie narzędzi mogą być co prawda związane i prowadzić do powstania określonego pożytku (np. pielęgnacja drzew, nawożenie plantacji, karmienie owiec itp.), jednak nie skutkują wprost i jako *causa efficiens* wytworzeniem samego pożytku. Mają wspomóc jego powstanie, które następuje wskutek procesów naturalnych. Jest tak nawet wówczas, gdy bez takiej ingerencji powstanie pożytku naturalnego w ogóle nie byłoby w danych warunkach możliwe, np. wskutek panującego klimatu, braku żyznej gleby czy dostatecznej ilości wody.

Niewątpliwie to, co wyróżnia tę część składową, która ma stać się pożytkiem, od innych, jest jej przeznaczenie, które polega właśnie na możliwości jej odłączenia i uzyskania przez nią odrębności gospodarczej i prawnej w obrocie[128]. Jednocześnie jednak przeznaczenie nie zawsze determinuje to, czy określone dobro może być uznane za pożytek rzeczy ani czy mieści się w zakresie produkcji gospodarczej[129]. Te same dobra mogą przynajmniej w części przypadków stanowić zarówno części substancji, jak i pożytki. Kluczowe jest to, iż – jak zauważa E. Till – „dla odróżnienia substancyi i owoców decydujące są nie znamiona naturalne lecz gospodarcze, w szczególności, że owocami w prawnem znaczeniu są tylko takie owoce naturalne, których przeznaczeniem jest podług zapatrywań życia gospodarczego, aby je odłączono od rzeczy macierzystej"[130]. Z perspektywy potencjalności pożytku jako przedmiotu, który poprzez odłączenie od rzeczy macierzystej

[127] Zob. też L. Schnorr von Carolsfeld, *Soziale Ausgestaltung des Erwerbs von Erzeugnissen*, s. 37.

[128] E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 271.

[129] J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 5.

[130] E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 273.

może uzyskać samodzielność w sensie prawnym (*fructus iam separati*), już w prawie rzymskim wyróżniano tzw. *fructus percipiendos*, czyli owoce, które mogłyby być uzyskane[131]. W tym kontekście warto zauważyć, że potencjalnymi pozostają także takie pożytki, które mogą, lecz nie zostały faktycznie pobrane[132].

Część z pożytków naturalnych nadaje się do oddzielenia dopiero wraz z uzyskaniem określonego stopienia rozwoju fizycznego („dojrzałości"), który powinny osiągnąć jeszcze przed oddzieleniem od rzeczy macierzystej. Dojrzewając w ramach tej rzeczy jeszcze jako jej części składowe stają się zdatne do uznania za pożytek zarówno w sensie faktycznym, jak i prawnym. Zasadniczo jednak przedmiot taki w sensie prawnym pożytkiem pozostawać będzie także wówczas, gdy odłączony zostanie, mimo że wystarczającego stopnia „dojrzałości" nie osiągnie, a także wtedy, gdy niepobrany we właściwym czasie straci swoje istotne właściwości fizyczne. Wspomniana wcześniej konieczność oceny na gruncie art. 53 k.c. gospodarczej prawidłowości uzyskania odnosi się nie do samego pożytku, lecz do eksploatacji rzeczy macierzystej. Odłączenie od rzeczy macierzystej *per se* zatem nie wpływa także w tych przypadkach na ocenę nowości pożytku w znaczeniu naturalnym, choć jest decydujące dla zmiany statusu prawnego odłączonego dobra, a jednocześnie nie prowadzi do zmiany statusu rzeczy macierzystej. Nawet pobranie pożytków np. niedojrzałych, podlegających wskutek niewłaściwego odłączenia zniszczeniu bądź uszkodzeniu czy takich, do których określonej osobie nie przysługuje uprawnienie do odłączenia, nie skutkuje zmianą kwalifikacji tych przedmiotów. Przykładowo, pożytkiem będzie drewno powstałe wskutek złamania drzewa siłą wiatru (tzw. wykroty[133])[134]. Praca wspomagająca, której źródłem są działania człowieka, pozostaje zatem w związku przyczynowym z wytworzeniem pożytku, jednak nawet gdy jest konieczna, to – jak już wspomniano – nigdy jako taka nie jest elementem wystarczającym dla jego powstania, zaś w pewnych warunkach w ogóle może okazać się zbędna.

---

131 J. Zielonacki, *Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 82.

132 L. Petrażycki wskazuje w świetle prawa rzymskiego cztery kategorie: 1) pożytki utracone (*fructus percipiendi* w węższym znaczeniu dominującej doktryny), 2) pożytki zaległe (*fructus percipiendi* obliczany z punktu widzenia beneficjenta zgodnie z dominującą doktryną), 3) pożytki uzyskane błędnie, oraz 4) pożytki poświęcone; zob. L. Petrażycki, *Die Lehre von Einkommen. Bd. II*, s. 58.

133 E. Till, *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne*, s. 272; Ch. Pioch, *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, s. 103; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 5; zob. też Staudinger/Stieper 2021, § 99 BGB, nb. 6, 7.

134 Inaczej w prawie rzymskim, zob. J. Zielonacki, *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 81; F. Regelsberger, *Pandekten*, s. 394; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 108.

Do pożytków organicznych, podobnie jak miało to miejsce w prawie rzymskim, zalicza się także produkty pochodzenia zwierzęcego (*fructus pecudum*, *pecorum*) jak mleko, jaja, miód, wosk, wełnę, włosie końskie, perły, pióra i nawóz organiczny (obornik, gnojowica)[135] oraz młode pochodzące od zwierzęcia matki (*fetus*, *inventus*, *prolificatio*, jak urodzone cielęta, prosięta, jagnięta, źrebięta, wyklute pisklęta itd.)[136]. W przypadku niektórych z nich, tradycyjnie zaliczanych do pożytków, jak np. wosku czy obornika, kwalifikacja taka może budzić wątpliwości. Zasadniczo bowiem przedmioty takie nie pochodzą od zwierzęcia (nie stanowią jego oddzielonej części), lecz są produktami przez nie wytworzonymi z innych materiałów. Zwierzę niejako „pośredniczy" jedynie w ich powstaniu. Podobnie jest w przypadku ryb oraz innych organizmów żyjących w wodzie, które uznawane są za jej pożytki, choć nie „pochodzą" z wody, tj. nie stanowią jej organicznego wytworu.

Produkty odzwierzęce, także przychówek, ściśle ujmując *de lege lata* nie są jednak pożytkami rzeczy, lecz należy uznać je *de lege lata* odrębną kategorię pożytków zwierząt, skoro te nie stanowią rzeczy w sensie prawnym[137]. Jednocześnie w zakresie dotyczącym statusu własnościowego pożytków zwierząt należy stosować odpowiednio przepisy o pożytkach rzeczy. Samo zwierzę będące pożytkiem (przychówek) również stanowić może pożytek w rozumieniu k.c., mimo że ani ono, ani jego matka nie stanowią rzeczy w sensie prawnym.

Bezpośrednimi pożytkami rzeczy mogą być szeroko rozumiane plony i płody, w tym wszystkie organiczne, tj. naturalne produkty glebowe (gruntowe, łac. *fruc-*

---

[135] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.2; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 109; L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 538; H. Hübner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, s. 186; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 7; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4; Ch. Pioch, *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, s. 102; J. Neuner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, wyd. 13, München 2023, s. 326; w prawie rzymskim W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 24, 38.

[136] Zob. wyrok Sądu Rzeszy z 20 października 1888 r., V. 179/88, Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen 1888, t. 22, s. 274 (RGZ 22, 272(274)); Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.2; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4; Staudinger/Stieper 2021, § 99 BGB, nb. 7; H. Hübner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, s. 186; P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie. Tom I*, s. 243; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, s. 295; wyrok SN z 31 marca 1987 r., I CR 287/86, Lex nr 936454.

[137] Art. 1 ust. 1 zd. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jednolity: Dz. U. z 2023 r., poz. 1580); zob. też art. 263 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (tekst jednolity: Dz. U. z 2023 r., poz. 1478).

tus fundi)[138]. Dotyczy to np. drzew i innych roślin będących do chwili odłączenia częścią składową gruntu[139], jako produktów gruntu (także lasu jako nieruchomości)[140], warzyw, zbóż, jagód i owoców powstałych wskutek uprawy roślinnej[141]. Trafnie wskazuje prawodawca austriacki w § 295 k.c.a., iż rzeczy, które wydaje ziemia ze swojej powierzchni są nieruchomościami „dopóki od gruntu i ziemi nie zostaną odłączonemi"[142].

Wśród pożytków stanowiących przychody należące do plonów tradycyjnie wymienia się niemające charakteru organicznego składniki samego gruntu, jak żwir, piasek, torf, węgiel, kredę, kamienie, ropę naftową, glinę, rudy metali, złoto, srebro, siarkę itp.[143] W przeciwieństwie do produktów organicznych pożytki stanowiące części samego gruntu zasadniczo nie są „odtwarzalne"[144], stąd ich pobieranie wiąże się z ryzykiem naruszenia substancji przedmiotu macierzystego. Są one częściami składowymi, które wydobyte mogą stanowić normalny dochód z rzeczy, oczywiście pod warunkiem zachowania substancji gruntu[145]. Określa się je jako bezpośredni nieorganiczny, mineralny produkt ziemi (*fructus fundi*)[146]. F. Regelsberger z uwagi na ich szczególny charakter wskazywał, iż powinny być traktowane na równi z owocami[147]. Formuła k.c. użyta w art. 53 § 1 „inne odłączone

---

[138] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 6, 7; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4.

[139] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; J. Neuner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, s. 326.

[140] Zob. wyrok Sądu Rzeszy z 16 października 1912 r., V. 110/12, RGZ 80, 229 (232); wyrok Sądu Rzeszy z 15 listopada 1924 r., I 678/23, RGZ 109, 190 (192); J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4.

[141] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.1; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 2; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4; H. Hübner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, s. 186; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 109; E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 16; wyrok SN z 31 marca 1987 r., I CR 287/86, Lex nr 936454; zob. też A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, wyd. 4, Warszawa 2020, s. 296.

[142] Podobnie § 14.II. kodeksu zachodniogalicyjskiego z 1797 r.

[143] Zob. np. B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, s. 716; Ch. Pioch, *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, s. 103; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 110-111; J. Neuner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, s. 326; S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 466; J. Wasilkowski, *Prawo własności w PRL*, s. 205; wyrok SN z 31 marca 1987 r., I CR 287/86, Lex nr 936454; w świetle prawa rzymskiego W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 15-16, 21 i n.; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, s. 295.

[144] Zob. np. W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 35.

[145] W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 36.

[146] W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 15.

[147] F. Regelsberger, *Pandekten*, s. 393.

(...) części składowe" wskazuje, iż nie tylko plony, ale także płody rzeczy pozostają do chwili odłączenia takimi częściami[148], choć może także sugerować, że są nimi również już po odłączeniu. Wniosek taki jednak w świetle zasad ogólnych dotyczących istoty rzeczy w sensie prawnym należy uznać za nieprawidłowy.

Plon w odróżnieniu od innych pożytków nie powstaje organicznie z samej rzeczy, ale musi „zostać uzyskany z rzeczy, jeżeli w inny sposób ma ona przynieść korzyści odpowiadające jej przeznaczeniu"[149]. Co istotne, plony w ujęciu szerokim (normatywnym) jako pożytki rzeczy nie muszą mieć charakteru organicznego. Jest tak np. w przypadku pożytków uzyskiwanych bezpośrednio z gruntu[150]. W tym przypadku uznaje się, że mimo uszczuplenia substancji przez przedmiot macierzysty w wyniku eksploatacji, uzyskane w ten sposób dobra należy traktować jako pożytki[151]. Zakłada się bowiem, że w tym przypadku pobranie wynika z realizacji celu gospodarczego przedmiotu macierzystego (naturalnego, zwyczajnego, zwyczajowego, zamierzonego)[152]. Możliwe jest w tych przypadkach działanie wprost ingerujące w substancję rzeczy. Na tym ma i może bowiem w istocie polegać uzyskanie plonu, inaczej niż w odniesieniu do wcześniej wymienionych „produktów" organicznych[153]. Co ciekawe, w doktrynie niemieckiej przyjmuje się, że klasyfikacji tej nie zmienia okoliczność, iż w pewnych przypadkach może dojść nawet do istotnej zmiany fizycznej (substancji) przedmiotu macierzystego[154] (np. poprzez wydobycie z nieruchomości żwiru czy gliny), jednak pod warunkiem jego zachowania jako takiego[155]. Rzecz macierzysta jako „źró-

---

[148] W doktrynie obie kategorie są jednak traktowane czasem odrębnie, zob. np. J. Ignatowicz, [w:] Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J. I. Bielski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, s. 144.

[149] B. Mugdan (red.), *Die gesammten Materialien zum Bürgerlichen Gesetzbuch für das Deutsche Reich – III. Band: Sachenrecht*, 1899, s. 38; E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 16; zob. też B. Windscheid, Th. Kipp, *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, s. 716; S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 468.

[150] Zob. E. Röder, *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, s. 16.

[151] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 9.

[152] Zob. Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 9; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 4; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 6; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 9; zob. też J. Ignatowicz, [w:] Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J. I. Bielski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, s. 144.

[153] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 4.

[154] Dekret z dnia 11 października 1946 r. Prawo rzeczowe (Dz. U. Nr 57, poz. 319 ze zm.) wprost stanowił, że przychody uzyskiwane zgodnie z jej przeznaczeniem i z zachowaniem zasad prawidłowej gospodarki uważa się za pożytki także wówczas, gdy zmniejszają one substancję rzeczy.

[155] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 9; zob. też Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 4; Staudinger/Stieper (2021),

dło produkcyjne" staje się po wydzieleniu jej części jako pożytków „ograniczona w wypełnianiu swojej funkcji"[156].

W przeciwieństwie do kodeksu niemieckiego (zob. § 99 k.c.n.), polski ustawodawca ograniczył się do wskazania w art. 53 § 1 k.c. jako kategorii samodzielnej pożytków jedynie plonów i dodał, iż pożytkami naturalnymi rzeczy są także inne „odłączone od niej części składowe, o ile według zasad prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy". Kodeks niemiecki w przypadku plonów, które, jak już wskazano, powinny być uzyskiwane z rzeczy, stanowi o ich uzyskiwaniu zgodnie z przeznaczeniem rzeczy (§ 99 ust. 1 BGB). Natomiast polski k.c. stanowi, iż pożytki – jak należy sądzić nie tylko inne niż plony – powinny stanowić „według zasad prawidłowej gospodarki (...) normalny dochód z rzeczy". W kodeksie z 1964 r. zrezygnowano zatem z formuły użytej zarówno w § 99 BGB, jak i w dekrecie – prawo rzeczowe z 1946 r., który w art. 13 § 1 stanowił, że pożytkami naturalnymi rzeczy są jej przychody, uzyskiwane nie tylko z zachowaniem zasad prawidłowej gospodarki, ale też zgodnie z przeznaczeniem rzeczy. O zgodności ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem mowa jest natomiast w art. 54 k.c. wyłącznie w odniesieniu do pożytków prawa (podobnie w § 99 ust. 2 BGB). Nie można jednak zapominać, że kodeks z 1964 r. wprowadza miarę społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa zarówno jako kryterium wykonywania prawa podmiotowego (art. 5 k.c.), jak też treści własności (art. 140 k.c.). Różnica w porównaniu z ujęciem kodeksu niemieckiego, który w przypadku kwalifikacji pożytków odwołuje się do zgodności z przeznaczeniem rzeczy, wydaje się nieistotna, skoro istota rzeczy, a zatem jej przeznaczenie, determinują w każdym przypadku zarówno zakres dopuszczalnej *in concreto* treści prawa własności, jak i jego wykonywania.

„Zgodność z przeznaczeniem" w powyższym rozumieniu jest zachowana wówczas, gdy eksploatacja polegająca na uzyskaniu plonu, względnie innego pożytku, odpowiada zwykłemu (niejako naturalnemu) lub zwyczajowemu korzystaniu z rzeczy względnie zamiarowi osoby uprawnionej[157]. Kryterium to powoduje, iż nie może być przykładowo uznany za pożytek gruntu skarb zakopany pod

§ 99 BGB, nb. 9; Ch. Pioch, *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, s. 103; zob. też S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 466, 468; orzeczenie SN z 28 listopada 1950 r., C 355/50, OSNC 1951, z. 2, poz. 50; wyrok SN z 31 marca 1987 r., I CR 287/86, Lex nr 936454.

[156] W. Bojarski, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim*, s. 18.

[157] Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 4; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 8; wyrok Sądu Rzeszy z 10 grudnia 1918 r., VII. 242/18, RGZ 94, 259 (261).

ziemią[158], skoro ziemia nie jest z istoty przeznaczona do eksploatacji skarbów[159]. Skarb nie stanowi „dochodu" z gruntu.

W przypadku plonów nie budzi zatem wątpliwości, że za takie uznać można nie tylko przedmioty pobrane zgodnie z powyższym wymaganiem prawidłowej gospodarki, lecz także zgodnie z przeznaczeniem rzeczy macierzystej. Oznacza to, że przedmiot, z którego pochodzi zebrany plon, musi być przeznaczony do jego uzyskania przynajmniej w tym sensie, iż pozyskanie pożytku nie może prowadzić do unicestwienia rzeczy macierzystej czy też – co do zasady – zmiany jej substancji (niem. *bestimmungsgemäße Ausbeute*[160])[161]. Ponadto trafnie podkreśla się czasem, że rzecz powinna nadawać się do wytwarzania pożytków lub do eksploatacji[162]. Ma to wynikać „z jej natury"[163].

Nie są uznawane za pożytki rzeczy energie uzyskane za pomocą nośnika służącego ich wytworzeniu z wykorzystaniem np. wody, siły wiatru lub promieniowania słonecznego. Te bowiem nie mają charakteru przedmiotów materialnych (po uzyskaniu nie stają się w szczególności rzeczami) ani nie są uzyskiwane z samej substancji rzeczy macierzystej[164]. Nie można natomiast wykluczyć ich klasyfikacji jako innych korzyści uzyskanych z rzeczy (zob. art. 226 § 1 k.c.)[165]. Spod tej kategorii wyłączone są także przedmioty niewykazujące trwałości powiązania (w sensie funkcjonalnym), w tym rośliny traktowane jako umieszczone

---

158 Podobnie w prawie rzymskim, zob. J. Zielonacki, *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego*, s. 81; zob. też F. Regelsberger, *Pandekten*, s. 393; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 111, przyp. 32; Th. Rüfner, *Leon Petrażycki i pojęcie pożytku według niemieckiego Kodeksu cywilnego*, s. 314.

159 Zob. Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 5; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 8; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 8.

160 Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 8.1, 8.2; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 3.

161 Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 7; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 9; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 8; H. Reichel, *Der Begriff der Frucht im römischen Recht und im deutschen B.G.B.*, s. 275.

162 To sprawia, że rzeczą przynoszącą pożytki nie są pieniądze, zob. J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 3.

163 J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 3.

164 Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 10.1; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 4; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 7; wyrok BGH z 7 marca 2018 r. XII ZR 129/16, BGHZ 218, 70, nb. 14, Neue Juristische Wochenschrift 2018, z. 21, s. 1540. Sąd Najwyższy także uznaje, że „nie jest pożytkiem naturalnym także energia elektryczna otrzymywana w wyniku przetworzenia energii wiatrowej, a pożytkiem cywilnym korzyść uzyskiwana przez uprawnionego z jej sprzedaży", zob. wyrok SN z 5 października 2012 r., IV CSK 244/12, OSNC 2013, z. 5, poz. 64.

165 Zob. J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 7.

na gruncie jedynie w celu „przechowywania" lub „konserwacji"[166]. Te ostatnie można uznać – w ślad za klasyfikacją kodeksu niemieckiego (która jednak wprost nie została przyjęta w kodyfikacji polskiej z 1964 r.) – co najwyżej za tzw. pozorne części składowe[167] (niem. *Scheinbestandteile*, zob. § 95 k.c.n.).

Jak już sygnalizowano, nie może pożytek, a ściślej jego uzyskanie, wynikać z nadmiernej ingerencji w substancję rzeczy macierzystej, polegającej na jej przekształceniu, a tym bardziej zniszczeniu[168]. U podstaw wnioskowania wykluczającego traktowanie jako pożytków takich przedmiotów, których pobranie skutkuje zniszczeniem bądź umniejszeniem istoty rzeczy macierzystej, leży założenie, iż rzecz ta wówczas nie może ponownie (w dalszym ciągu) przynosić pożytków[169]. Skoro pożytkiem nie jest dobro materialne, które powstało w wyniku postępowania z rzeczą macierzystą, wskutek którego doszło do jej zniszczenia bądź istotnego umniejszenia jej istoty, to w konsekwencji nie można uznać za pożytek mięsa ubitego zwierzęcia, pisklaka pożytkiem jaja czy motyla – gąsienicy[170]. Pobranie, którego skutkiem jest zniszczenie, stanowić może jedynie przypadek powstania nowej rzeczy na skutek przetworzenia (zob. art. 190 k.c.)[171].

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, iż znaczenie rozstrzygające ma ocena skutku ingerencji wobec substancji rzeczy macierzystej[172]. To natomiast nie

---

[166] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.1; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 7; K. Vieweg, S. Lorz [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023), § 99, nb. 4.

[167] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 5.1.

[168] Zob. Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3.

[169] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 6; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 4; H. Hübner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, s. 187; L. Schnorr von Carolsfeld, *Soziale Ausgestaltung des Erwerbs von Erzeugnissen*, s. 46; por. jednak C. Crome, *Fruchtlehre*, s. 101; H. Reichel, *Der Begriff der Frucht im römischen Recht und im deutschen B.G.B.*, s. 273-274.

[170] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 6.1; J. Fritzsche, *§ 99 BGB*, [w:] W. Hau, R. Poseck (red.), *BeckOK BGB*, nb. 6; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 6; także: F. Regelsberger, *Pandekten*, s. 393; L. Enneccerus, H. C. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, s. 539; H. J. Wieling, *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, s. 109; Ch. Pioch, *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, s. 103; S. Grzybowski [w:] tenże (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, s. 466, 468.

[171] Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 6; Ch. Stresemann [w:] F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, M. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, kom. do § 99, nb. 3; Staudinger/Stieper (2021), § 99 BGB, nb. 7, 9.

[172] Zob. Mössner [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, Ch. Reymann (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023), § 99 BGB, nb. 6.1.

zawsze jest możliwe do ścisłego określenia. Czasem bowiem ingerencja w rzecz macierzystą celem zebrania pożytków może być istotna, a granicę wyznacza jedynie „głębokość" tej ingerencji. W takich przypadkach ocena dotyczy ilości tego, co jest odłączane (np. liści, traw itp.)[173].

Dotychczasowe rozważania potwierdzają, że pojęcie pożytku w prawie cywilnym, podobnie jak rzeczy w sensie prawnym, nie stanowi kategorii pozaprawnej, „naturalnej", lecz wyłącznie normatywną i jako taka nie może być ono oceniane jedynie na podstawie zachodzących w przyrodzie procesów biochemicznych i mechanizmów molekularnych. Dotychczasowa analiza prowadzi ponadto do wniosku o trafności odróżnienia pod rządem kodeksu z 1896 r. kategorii części składowych istotnych i nieistotnych (niem. *unwesentliche Bestandteile*). Tymi ostatnimi są przedmioty materialne, które mogą być „wymienne bez zniszczenia lub zmiany istoty", „oddzielone w ekonomicznie uzasadniony sposób i dlatego nie są istotne"[174]. Polski prawodawca przyjął jako odnoszącą się do ogólnej kategorii części składowych rzeczy definicję, która w BGB jest ograniczona do tzw. części istotnych (zob. § 93), choć jednocześnie w prawie niemieckim kategoria części składowych nieistotnych nie została poddana odrębnemu szczególnemu reżimowi prawnemu[175]. Uznaje się natomiast, że nieistotne części składowe nie tylko nie muszą spełniać cechy trwałości powiązania, lecz również, w przeciwieństwie do tych „istotnych", mogą być samodzielnym przedmiotem praw rzeczowych. W ramach tej kategorii mieszczą się pożytki naturalne do chwili ich powstania jako odrębnej rzeczy[176], a zatem będące pożytkami przyszłymi w okresie przed odłączeniem od rzeczy macierzystej[177]. Jakkolwiek bowiem, co do zasady, do tej chwili przyszłe pożytki stanowią jej części składowe, to jednak ich cechą charakterystyczną jest to, że odłączone od rzeczy macierzystej zazwyczaj nie powodują (a przynajmniej nie jest to regułą) – podobnie, jak w przypadku rzeczy jednolitych mierzonych według miary lub wagi[178] – istotnej zmiany (substancjalnej, fizycznej) ani przedmiotu odłączonego, ani tej rzeczy. W konsekwencji jako części składowe nie spełniają wyróżnionego w kodeksie kryterium ich wyróżnienia (trwa-

---

[173] L. Schnorr von Carolsfeld, *Soziale Ausgestaltung des Erwerbs von Erzeugnissen*, s. 44.

[174] Staudinger/Stieper (2021), § 93 BGB, nb. 39.

[175] Staudinger/Stieper (2021), § 93 BGB, nb. 41.

[176] Inaczej wprost rozstrzygnięto w BGB, wskazując w § 94 ust. 1, iż do istotnych części składowych gruntu należą m.in. „płody gruntu, dopóki są z ziemią połączone" (tłum. Z. Lisiewski, *Kodeks cywilny obowiązujący na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej. Wydział II.*, Poznań 1933, s. 36), zob. F. Affolter, *Der körperliche Gegenstand und die Bestandteile einer Sache im BGB*, s. 934.

[177] Trafne w tym zakresie są uwagi E. Höldera [w:] tenże, *Kommentar zum Allgemeinen Theil des Bürgerlichen Gesetzbuches*. München 1900, s. 211.

[178] Zob. F. Affolter, *Der körperliche Gegenstand und die Bestandteile einer Sache im BGB*, s. 934.

łości i potencjalnej istotnej zmiany wskutek odłączenia, zob. art. 47 § 2 k.c.), choć jednocześnie będąc fizycznie elementem rzeczy macierzystej mają główną cechę takich części – tworzą z pozostałymi jedność zarówno fizyczną, choć niekoniecznie trwałą w znaczeniu fizycznej spoistości, jak i prawą. Z drugiej strony przykład naturalnych pożytków rzeczy pokazuje, że kryteria definicyjne odnoszone do jednolitej kategorii części składowych nie mogą być traktowane w sposób ścisły i zasadniczy. W szczególności wspomniana trwałość połączenia oraz istotność zmiany wskutek odłączenia, o których mowa w art. 47 § 2 k.c., nie powinny być pojmowane jako odnoszące się do postrzegania podziału rzeczy złożonej jako w każdym przypadku zjawiska powodującego istotne negatywne gospodarcze skutki dla możliwości dalszej eksploatacji rzeczy w porównaniu ze stanem sprzed odłączenia jej części składowej.

Bibliografia:

Literatura:

1. Affolter F., *Der körperliche Gegenstand und die Bestandteile einer Sache im BGB*, Deutsch Juristen-Zeitung 1907, z. 16/17.
2. Bednarek M., *Mienie. Komentarz do art. 44-553 Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997.
3. Benincasa Z., 'Accessio ab alluvione' *i* 'reditus venationis et aucupii' *jako* 'fructus fundi'. *Kilka uwag na marginesie* PS. 3,6,22, „Zeszyty Prawnicze" 15.2/2015.
4. Bojarski W., *Pożytki naturalne w prawie rzymskim. Studium z rzymskiego prawa majątkowego*, Toruń 1979.
5. Brinz A., *Lehrbuch der Pandekten. Erster Band*, wyd. 2, Erlangen 1873.
6. Buchka G. v., *Vergleichende Darstellung des Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich und des gemeinen Rechts*, Bd. I, Berlin 1897.
7. Chlamtacz M., *O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w cywilnem prawie austriackiem*, [w:] *Księga pamiątkowa wydana w setną rocznicę ogłoszenia Kodeksu cywilnego z dnia 1. czerwca 1811 r.*, Lwów 1911.
8. Chlamtacz M., *O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznem prawie rzymskiem*, Lwów 1903.
9. Crome C., *Zur Fruchtlehre*, [w:] *Festgabe der Bonner Juristischen Fakultät für Karl Rergbohm zum 70. Geburtstag*, Bonn 1919.
10. Dąbkowski P., *Prawo prywatne polskie. Tom I*, Lwów 1910.
11. Dernburg H., *Das Sachenrecht des Deutschen Reichs und Preußens*, wyd. 4, Halle 1908.
12. Dernburg H., *Pandekten. Erster Band. Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, wyd. 3, Berlin 1892.
13. Dernburg H., *Pandekten. Erster Band. Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, wyd. 6, Berlin 1900.

14. Dorner M., *Big Data und „Dateneigentum"*, CR 2014, z. 9.
15. Enneccerus L., Nipperdey H. C., *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, wyd. 14, Tübingen 1952.
16. Göppert H. R., *Über die organischen Erzeugnisse – Eine Untersuchung aus dem römischen Sachenrecht*, Halle 1869.
17. Grimm J., *Deutsches Wörterbuch. Bd. VII*, Leipzig 1889.
18. Grzybowski S. (red.), *System Prawa Cywilnego. tom I. Część ogólna*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985.
19. Gsell B., Krüger W., Lorenz S., Reymann Ch. (red.), *Großkommentar zum Zivilrecht:* Beck online-Grosskommentar (stan 1.05.2023).
20. Heimbach G. E., *Die Lehre von der Frucht – nach den gemeinen, in Deutschland geltenden Rechten*, Leipzig 1843.
21. Hölder E., *Kommentar zum Allgemeinen Theil des Bürgerlichen Gesetzbuches*. München 1900.
22. Hölder E., *Pandekten. Allgemeine Lehren*, Freiburg i.B. 1891.
23. Hübner H., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, wyd. 2, Berlin-New York 1996.
24. Husserl G., *Der Rechtsgegenstand*, Berlin 1933.
25. *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1, Allgemeiner Teil, §§ 90–124; §§ 130–133*, wydanie online 2021 (cyt. Staudinger/Stieper (2021)).
26. Kloeß A., *Die Energien in- und außerhalb des Verkehrs und das Eigenrecht an ihnen. Ein Beitrag zum deutschen Privat- und Strafrecht*, Archiv für die civilistische Praxis 1908, t. 103.
27. Kluge F., *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, wyd. 22, Berlin 1989.
28. *Kodex Napoleona. Z przypisami. Xiąg trzy*. W Warszawie 1810.
29. Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Tom I. Zeszyt 3c. Kodeks Cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne. Projekt wraz z uzasadnieniem opracował Ignacy Łyskowski, profesor Uniwersytetu warszawskiego, referent główny do części ogólnej kodeksu cywilnego i prawa zobowiązań. Warszawa, dn. 1 stycznia 1931 r. Projekt część druga (dział III: o rzeczach, Art. 129–161).*, Warszawa 1931.
30. Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Tom I. Zeszyt 3d. Kodeks Cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne. Projekt wraz z uzasadnieniem opracował Ignacy Łyskowski, profesor Uniwersytetu warszawskiego, referent główny do części ogólnej kodeksu cywilnego i prawa zobowiązań. Warszawa, dn. 1 stycznia 1931 r. Uzasadnienie część druga (dział III: o rzeczach, Art. 129–161).*, Warszawa 1931.
31. Lisiewski Z., *Kodeks cywilny obowiązujący na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej. Wydział II.*, Poznań 1933.
32. Longchamps de Bérier R., *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Lublin 1922.

33. Mugdan B. (red.), *Die gesammten Materialien zum Bürgerlichen Gesetzbuch für das Deutsche Reich – III. Band: Sachenrecht*, 1899.
34. Neuner J., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, wyd. 13, München 2023.
35. Orgelbrand M., *Słownik języka polskiego, cz. II – P-Ż, część druga*, Wilno 1861.
36. Petrażycki L., *Die Lehre von Einkommen. Vom Standpunkt des gemeinen Civilrechts unter Berücksichtigung des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Bd. I. Grundbegriffe*, Berlin 1893.
37. Petrażycki L., *Die Lehre von Einkommen. Vom Standpunkt des gemeinen Civilrechts unter Berücksichtigung des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Bd. II. Einkommenersatz*, Berlin 1895.
38. Petrażycki L., *Wstęp do nauki polityki prawa*, opr. W. Leśniewski, Warszawa 1968.
39. Pioch Ch., *Nutzungen und die Rückabwicklung gegenseitiger Verträge*, Baden-Baden 2016.
40. Plisecka A., *Leon Petrażycki i ekonomiczna analiza prawa* [w:] T. Giaro (red.), *Leon Petrażycki i współczesna nauka prawa*, Warszawa 2020.
41. *Powszechne prawo kraiowe dla Państw Pruskich. Nowe wydanie, część pierwsza, tom pierwszy*, Poznań 1826.
42. Puchta G. F., *Lehrbuch der Pandekten, wyd. 9, Leipzig 1863*.
43. Regelsberger F., *Pandekten. Erster Band*, Leipzig 1893.
44. Reichel H., *Der Begriff der Frucht im römischen Recht und im deutschen B.G.B.*, Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts 1901, t. 42, s. 207 i n.
45. Resich Z., Ignatowicz J., Pietrzykowski J., Bielski J. I. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1972.
46. Röder E., *Nutzungsausgleich im Bürgerlichen Recht*, Tübingen 2021.
47. Rüfner Th., *§§ 90–103*, [w:] M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (red.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, Tübingen 2003.
48. Rüfner Th., *Leon Petrażycki i pojęcie pożytku według niemieckiego Kodeksu cywilnego*, [w:] T. Giaro (red.), *Leon Petrażycki i współczesna nauka prawa*, Warszawa 2020.
49. Säcker F. J., Rixecker R., Oetker H., Limperg M. (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, wyd. 9, München 2021.
50. Safjan M. (red.), *System Prawa Prywatnego, Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007.
51. Sassenberg Th., Faber T. (red.), *Rechtshandbuch Industrie 4.0 und Internet of Things*, wyd. 2, München 2020.
52. Schefzig J., *Wem gehört das neue Öl? – Die Sicherung der Rechte an Daten*, „Kommunikation & Recht" Beiheft 2015, z. 3.
53. Schnorr von Carolsfeld L., *Soziale Ausgestaltung des Erwerbs von Erzeugnissen*, Archiv für die civilistische Praxis 1939, t. 145.
54. Till E., *Prawo prywatne austryackie. Nauki ogólne austryackiego prawa prywatnego*, wyd. 3, Lwów 1911.
55. Vieweg K., Lorz S. [w:] juris-Praxiskommentar BGB (komentarz online - stan 15.05.2023).
56. Wendt O., *Pandekten*, Jena 1888.

57. Wieacker F., *Sachbegriff, Sacheinheit und Sachzuordnung*, Archiv für die civilistische Praxis 1943, t. 143.
58. Wieling H. J., *Sachenrecht. Band 1. Sachen, Besitz und Rechte an beweglichen Sachen*, wyd. 2, Heidelberg 2006.
59. Windscheid B., Kipp Th., *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, Frankfurt a.M. 1906.
60. Windscheid B., Kipp Th., *Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. I*, wyd, 9, Frankfurt a.M. 1906.
61. Windscheid B., *Lehrbuch des Pandektenrechts. Erster Band, wyd. 5, Stuttgart 1879*.
62. Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, wyd. 4, Warszawa 2020.
63. Zech H., *Daten als Wirtschaftsgut – Überlegungen zu einem „Recht des Datenerzeugers"*, „Computer und Recht" 2015, z. 3.
64. Zielonacki J., *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego. Część pierwsza*, Kraków 1862.

Orzecznictwo polskie:

1. Orzeczenie Sądu Najwyższego z 28 listopada 1950 r., C 355/50, OSNC 1951, z. 2, poz. 50.
2. Wyrok Sądu Najwyższego z 29 stycznia 1971 r., III CRN 441/70, Lex nr 6865.
3. Wyrok Sądu Najwyższego z 23 października 1975 r., III CZP 71/75, OSNC 1976, z. 5, poz. 100.
4. Wyrok Sądu Najwyższego z 31 marca 1987 r., I CR 287/86, Lex nr 936454.
5. Wyrok Sądu Najwyższego z 5 października 2012 r., IV CSK 244/12, OSNC 2013, z. 5, poz. 64.

Orzecznictwo niemieckie:

1. Wyrok Sądu Rzeszy z 20 października 1888 r., V. 179/88, Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen 1888, t. 22 (RGZ 22, 272 (274)).
2. Wyrok Sądu Rzeszy z 16 października 1912 r., V. 110/12, Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen 1913, t. 80 (RGZ 80, 229 (232)).
3. Wyrok Sądu Rzeszy z 15 listopada 1924 r., I 678/23, Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen 1925, t. 109 (RGZ 109, 190 (192)).
4. Wyrok Trybunału Federalnego (BGH) z 27 stycznia 2006 r., V ZR 46/05, Neue Juristische Wochenschrift 2006, z. 20, s. 1424.
5. Wyrok Trybunału Federalnego (BGH) z 7 marca 2018 r. XII ZR 129/16, Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen (BGHZ 218, 70).